

ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ТА КРИМІНОЛОГІЇ

АЛЬОШИНА О. І., кандидат юридичних наук
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 343.7

**ЩОДО ПИТАННЯ ПРО ПОРУШЕННЯ
АВТОРСЬКОГО ПРАВА І СУМІЖНИХ ПРАВ**

Розкрито основні засади забезпечення правової охорони інтелектуальної власності, виявлено проблеми, пов'язані з охороною авторських і суміжних прав в Україні, та визначені шляхи їх вирішення.

Ключові слова: авторське право, суміжні права, інтелектуальна власність, відповідальність

Рассмотрены вопросы обеспечения правовой охраны интеллектуальной собственности, выявлено проблемы, связанные с охраной авторского права и смежных прав в Украине, и определены пути их решения.

Ключевые слова: авторское право, смежные права, интеллектуальная собственность, ответственность

In this article viewed questions of a right protection of intellectual property, concerned with problems connected to copyright protection and allied rights in Ukraine and determinations of ways of their decision.

Keywords: copyright, allied rights, intellectual property, responsibility

У ст. 54 Конституції України встановлена гарантія захисту інтелектуальної власності, авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності. Зазначається, що кожний громадянин має право на результати інтелектуальної, творчої діяльності і що ніхто не може використовувати або поширювати їх без його згоди [1].

Питання захисту прав інтелектуальної власності сьогодення є одним із найбільш проблемних для держави. З одного боку, приділяється значна увага створенню і вдосконаленню законодавчого та нормативного регулювання, з іншого – поширюється кількість правопорушень та злочинів у цій сфері. У ході формування ринкової економіки, зниження бюджетного фінансування науки збільшився відтік за кордон учених. Ситуація, яка склалася у сфері реєстрації та використання прав інтелектуальної власності в Україні, свідчить, на жаль, про неефективне функціонування системи її охорони. Хоча цивільно-правові механізми відіграють найважливішу роль у правовому регулюванні питань інтелектуальної власності, проте дедалі більш очевидним стає той факт, що у відриві від норм інших галузей вони не здатні забезпечити надійної правової основи для вирішення багатьох проблем повсякденної практики створення та використання результатів інтелектуальної діяльності.

Цю проблему обрали предметом монографічних досліджень такі вчені, як А. Нерсесян («Проблема визначення об'єкта у злочинах проти прав інтелектуальної власності»), В. Мазур («Захист інтелектуальної власності»), І. Курилін («Визначення шкоди, завданої злочинами у сфері інтелектуальної власності»), А. Коваль («Кримінальна відповідальність за порушення авторського права і суміжних прав: теорія та практика»), М. Дубинський («Особливості кримінально-правової охорони прав інтелектуальної власності»), О. Пічкур («Актуальні проблеми захисту прав інтелектуальної власності»). Серед публікацій слід зазначити праці Р. Шишки, О. Підпригари, З. Братуся, М. Богуславського, В. Шатрова, В. Рясенцева та інших. Аналіз наукових праць свідчить про те, що кількість проблем у галузі охорони інтелектуальної власності потребує додаткової уваги.

Отже, завданням нашого дослідження є розкриття основних засад забезпечення правової охорони авторського права і суміжних прав, виявлення проблем, пов'язаних з охороною прав інтелектуальної власності в Україні, та визначення шляхів їх вирішення.

Держава безпосередньо не може здійснювати управління та реалізацію приватних інтересів у сфері охорони інтелектуальної власності, а лише може створити для цього нормативну базу.

Так, останніми роками проведена значна робота щодо вдосконалення законодавчих та нормативних актів, які регулюють питання захисту прав інтелектуальної власності. Були внесені зміни до Кримінального кодексу та Кодексу про адміністративні правопорушення щодо посилення відповідальності за порушення прав інтелектуальної власності. Але до будь-якої системи як сукупності взаємопов'язаних елементів, що створює єдине ціле, входять системи іншого порядку, що складаються із сукупності інших норм права, через які реалізується політика держави у сфері охорони інтелектуальної власності, а саме – охорони авторських та інших суміжних прав, які теж потребують більш глибокого аналізу та вдосконалення.

Спеціальне регулювання авторського права і суміжних прав в Україні започатковане Указом Президента України «Про тимчасову правову охорону об'єктів промислової власності і раціоналізаторських пропозицій» від 18 вересня 1992 р. № 472 та Законом України «Про авторське право і суміжні права» від 23 грудня 1993 р. Саме ця законодавчо-нормативна база передбачала створення спеціальних державних органів управління і захисту прав інтелектуальної власності, проголошуючи необхідність активного впливу держави на відносини у цій сфері. У «плині» цих законодавчих подій, розробки і прийняття нормативних актів приватного права з'являються кримінально-правові норми, які захищають інститут вільного використання об'єктів авторського права та передбачають кримінальну відповідальність за порушення таких прав.

Сучасне законодавство України про авторське право і суміжні права, побудоване з урахуванням вимог відповідних міжнародних конвенцій, погоджених із нормами Всесвітньої організації інтелектуальної власності, визначає, що право інтелектуальної власності – це право на результат інтелектуальної, творчої діяльності або інший об'єкт права інтелектуальної власності [3]. До поняття інтелектуальної власності входять: авторське право, суміжні права та патентні права [2].

Захист інтелектуальної власності є важливою складовою безпеки держави. Широке розповсюдження «інтелектуального піратства» завдає значної фінансової шкоди державі. Так, завдяки порушенню авторських прав тільки на програмні продукти Україна втрачає більш ніж один млрд. доларів, а це суттєві економічні збитки.

Норма, яка передбачає кримінальну відповідальність за порушення авторського права і суміжних прав (ст. 176), розміщена в розділі V КК України «Злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина», але не в розділі VII КК, де законодавець виходить з того, що спільністю родового об'єкта злочинів у сфері господарської діяльності є суспільні відносини з приводу виробництва, розповсюдження, розподілу, обміну та споживання товарів, робіт і послуг. За таких законодавчих умов є доречним стверджувати, що злочин, передбачений ст. 176 КК «Порушення авторського і суміжних прав», посягає тільки на нематеріальні права та свободи людини. Звідси випливає, що безпосереднім об'єктом цього злочину є відносини з приводу дотримання авторських та інших суміжних прав. Але об'єкти авторського, а саме: 1) літературні та художні твори, зокрема: романи, поеми, статті, лекції, музичні твори, аудіовізуальні твори, твори живопису, скульптури, фотографічні твори та інші; 2) комп'ютерні програми; 3) компіляції даних (бази даних); 4) інші твори, – беруть активну участь у цивільно-правовому обігові, тому додатковий об'єкт злочинів залежить від виду та розміру шкоди, завданого законним правам та інтересам правласника, яка має матеріальний характер (наприклад, право власності).

Відповідно до закону, порушення авторського права і суміжних прав – це незаконне відтворення, розповсюдження творів науки, літератури і мистецтва, комп'ютерних програм і баз даних, а так само незаконне відтворення, розповсюдження виконань, фонограм, відеограм і програм мовлення, їх незаконне тиражування та розповсюдження на аудіо- та відеокасетках, дискетах, інших носіях інформації, або інше умисне порушення авторського права і суміжних прав, якщо це завдало матеріальної шкоди у значному розмірі [2].

Враховуючи те, що ця норма є досить молодою та зважаючи на недостатність судової практики, а, можливо, саме на недосконалість норми та труднощі кримінально-процесуального характеру у вирішенні питань доведення об'єктивної та суб'єктивної сторони складу злочину, судово тлумачення цього складу злочину з кримінально-правової точки зору відсутнє. Зокрема, назріла потреба у прийнятті постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову прак-

тику розгляду кримінальних справ про порушення авторського і суміжних прав» з метою вирішення спірних питань кваліфікації, визначення можливого та достатнього розміру завданої шкоди, не виходячи із сухих цифр, а з урахуванням моральної шкоди потерпілої особи та розмежування кримінального злочину від адміністративного правопорушення.

Обов'язковою ознакою такого злочину є потерпілий. Ним може бути автор – фізична особа, творчою працею якої створено твір та яка має особисті (немайнові) і майнові права на нього, а в окремих випадках – його правонаступник (наприклад, спадкоємець), а також виконавець – актор (театру, кіно тощо), співак, музикант, диригент, танцюрист або інша особа, яка виконує роль, співає, читає, декламує, грає на музичному інструменті чи будь-яким іншим способом виконує твори літератури або мистецтва, включаючи твори фольклору, а також інші особи, які займаються тією ж творчою діяльністю, в тому числі виконують циркові, естрадні, лялькові номери, виробник фонограм – фізична особа, яка вперше здійснила запис будь-якого виконання або інших звуків на фонограмі.

Однак немає єдиної точки зору на питання про включення до складу злочину, передбаченого ст. 176 КК, окремої частини примушення до співавторства. Одні науковці кажуть про те, що примушення до співавторства можна вважати порушенням авторського та суміжних прав, де прикладом є вже законодавчо закріплена норма, а саме ч. 3 ст. 176 КК України. Інші вважають, що відповідальність за порушення авторського та суміжних прав не може містити у своєму визначенні поняття «примушення», бо воно передбачає наявність сильного психологічного впливу на потерпілого не тільки з боку службової особи з використанням свого службового становища, але і з інших причин та умов, довести які в кримінально-правовому порядку практично неможливо [4, с. 82].

У зв'язку з примушенням до авторства суспільну небезпечність діяння слід розглядати: по-перше, залежно від форми примушення; по-друге, залежно від статусу того, хто примушує; по-третє, залежно від ступеня завдання шкоди здоров'ю потерпілого (фізичного або психічного) [5, с. 306-314].

З об'єктивної сторони злочин передбачає суспільно небезпечні дії, їх наслідки у вигляді заподіяння матеріальної шкоди у значному розмірі та причинний зв'язок між відповідними діями та їх наслідками. Ознака «значний розмір» має чітку формулу визначення та встановлюється залежно від того, чи була злочином завдана шкода у двадцять і більше неоподаткованих мінімумів доходів громадян, хоча вона повинна бути віднесена до числа оціночної категорії, бо об'єкти авторського права беруть активну участь у цивільно-правовому обігу, де матеріальна шкода полягає в упущеній вигоді – недержаних доходах. Саме тому, встановлюючи розмір завданої шкоди при порушенні авторського права та суміжних прав у кримінальних справах, суд повинен враховувати матеріальні збитки, до яких належить упущена вигода (її розмір), та моральну шкоду, завдану діями винного потерпілому в морально-етичному плані.

Склад злочину, передбаченого ч. 1 ст. 176, сформульовано як матеріальний злочин, є закінченим з моменту настання матеріальної шкоди у значному розмірі.

Це означає, зокрема, що ст. 176 охороняє лише майнові права автора.

Звичайний плагіат, якщо ним не заподіяно зазначеної матеріальної шкоди автору, не є злочином та кваліфікується, як і деякі інші порушення прав на об'єкти прав інтелектуальної власності, що не пов'язані із заподіянням матеріальної шкоди, за ст. 51-2 КУпАП.

Таким чином, захист авторського права здійснюється не тільки за допомогою кримінального та цивільного права, але і адміністративного законодавства, тобто в органічній взаємодії системи норм галузей права.

Але незважаючи на кримінально-правове визначення складу злочину, передбаченого ст. 176 КК України «Порушення авторського права і суміжних прав», не можна не зазначити, що чинне законодавство у сфері захисту прав інтелектуальної власності, і зокрема авторського права і суміжних прав, вимагає вдосконалення.

Його недоліками необхідно визнати такі [8, с. 132-135]:

- відсутня чітка концепція об'єкта правової охорони, а саме: охоронюваних об'єктів права інтелектуальної власності, права власників, майнових і особистих немайнових прав тощо;
- неефективним є саме законодавство. Воно застосовується рідко і лише, як правило, за ініціативою державних органів. Деякі із норм про відповідальність є декларативними;

- має місце непрофесіоналізм державних органів при притягненні до відповідальності та судових – при розгляді справ;
- відсутність у держави засобів на патентування і здійснення реєстраційних процедур за кордоном;
- низький рівень правової культури в країні;
- відсутність належних знань та інформації про порядок захисту інтелектуальної власності;
- законодавча неврегульованість в Україні питань трансферу технологій, в т.ч. у випадках виїзду українських фахівців на роботу за кордон.

Аналіз ст. 52 Закону України “Про авторське право і суміжні права” дає змогу дійти висновку про те, що до адміністративних заходів, передбачених Законом, належать: заборона випуску твору, виконання постановки, фонограми, передачі в ефір та по дротах; припинення їхнього розповсюдження; вилучення, конфіскація всіх примірників твору або фонограми та обладнання і матеріалів, призначених для їх виготовлення і відтворення; знищення або відчуження всіх примірників твору або фонограми, щодо яких встановлено, що вони виготовлені або розповсюджені з порушенням прав осіб, які мають виключне авторське право і суміжні права. Це стосується також усіх кліше, матриць, оригіналів, магнітних стрічок, фотонегативів та інших предметів, за допомогою яких відтворюються примірники творів, фонограми, програми мовлення, а також матеріалів і обладнання, що використовуються для їх відтворення.

Слід зазначити, що сьогодні більшість відтворень (копіювань) здійснюється за допомогою комп’ютера. Тому слід передбачити можливість вилучення і знищення всіх програм та файлів, що містять контрафактну інформацію. Таким чином, необхідним є приведення згаданої статті у відповідність до вимог практики охорони авторського і суміжних прав та реального стану її виконання

На підставі наведеного слід зазначити, що основний напрямок розвитку законодавства про охорону авторського і суміжних прав в Україні лежить у площині приватного права. Але держава не може і не повинна самоусунутися від регулювання цих відносин хоча б на рівні здійснення державної політики. Кримінально-правовий захист авторського права і суміжних прав в Україні є у більшості випадків декларативним і не виконує належним чином свого функціонального призначення.

Поширення порушень прав у сфері інтелектуальної власності – це тяжкі наслідки для економіки і зовнішньої політики України. Їх існування має спонукати вчених і практиків до пошуку ефективних засобів боротьби з цими порушеннями та особами, що їх вчиняють. Необхідним є приведення законодавства України у сфері охорони інтелектуальної власності у відповідність до норм та вимог міжнародних угод.

Серед перспективних напрямків удосконалення чинного законодавства у сфері охорони інтелектуальної власності в Україні [9, с. 38-41] є такі:

- розроблення дієвих заходів впливу на порушників права інтелектуальної власності;
- формування механізму недопущення на митну територію товарів, які імпортуються з порушенням прав інтелектуальної власності;
- вдосконалення законодавства про захист від недобросовісної конкуренції;
- активізація роботи щодо розробки та прийняття парламентом законопроектів про внесення змін до законодавчих актів з питань авторського права та суміжних прав, спрямованих на адаптацію національного законодавства до законодавства ЄС та приведення у відповідність норм та термінів, що застосовуються у Цивільному та Кримінальному кодексах і спеціальних законах у сфері інтелектуальної власності;
- поліпшення взаємодії державних органів та суб’єктів господарювання під час створення ними інтелектуальної діяльності;
- підвищення ролі держави у технологічному оновленні, комерціалізації нововведень, що охоплює систему податкових і кредитних пільг для інновацій, фінансування трансферу технологій тощо.

Отже, головний напрямок охорони інтелектуальної власності – створення сприятливого механізму для швидкої і ефективної реалізації майнових прав та впровадження новинок у виробництві та суспільстві в цілому. Чим швидше це буде зроблено, тим більше прогресуватиме суспільство в економічному, соціальному, структурному і правовому аспектах.

Список використаної літератури

1. Конституція України // ВВР України. – 1996 – № 30.
2. Закон України «Про авторське право і суміжні права» // ВВР України. – 1994 – № 13.
3. Цивільний кодекс України. – К., 2006.
4. Хаметов Р. Привласнення авторства в дисертаціях // Російська юстиція. – 2000. – № 8 – С. 82-85.
5. Курилін І. Р. Визначення шкоди, завданої злочинами у сфері інтелектуальної власності // Науковий вісник Нац. акад. внутр. справ України. – 2005. – № 6. – С. 306-314.
6. Пічкур О. Актуальні проблеми захисту прав інтелектуальної власності // Юридична газета. – 2006. – 16 червня (№ 11).
7. Коваль А. М. Кримінальна відповідальність за порушення авторського права і суміжних прав: теорія та практика. – К., 2005.
8. Сіренко І. Юридична природа прав на об'єкти інтелектуальної власності // Українське право. – 2007. – С.132-135.
9. Денисюк О. П. Проблеми та перспективи розвитку охорони інтелектуальної власності в Україні // Адвокат. – 2009. – № 7 – С. 38-41.

Надійшла до редакції 14.03.2011

КУЛИК Л. М., кандидат юридичних наук
(Запорізький юридичний інститут
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ)

УДК 343.9

ПРАВОВІ ЧИННИКИ НЕЗАКОННОГО ОБІГУ ЗБРОЇ В УКРАЇНІ

Окреслено основні правові чинники незаконного обігу зброї в Україні, аналізу сучасних тенденцій та позицій щодо проблеми відсутності вітчизняного законодавства про зброю та шляхів її вирішення.

Ключові слова: правові чинники (детермінанти), зброя, вогнепальна зброя, законодавство про зброю

Очерчены основные правовые детерминанты незаконного оборота оружия в Украине, анализу современных тенденций и позиций относительно проблемы отсутствия отечественного законодательства об оружии и путей ее решения.

Ключевые слова: правовые детерминанты, оружие, огнестрельное оружие, законодательство об оружии

The article aims to outline main legal determinants of arms trafficking in Ukraine and to analyze contemporary tendencies and opinions concerning the issue of absence of Ukrainian legislation for weapon and ways of solving this problem.

Keywords: legal determinants, weapon, fire arms, legislation for weapon

Провідне місце в механізмі правового регулювання діяльності щодо боротьби зі злочинами, що вчиняються з використанням зброї, займають закони та інші законодавчі акти України. Причому їх значення в ході становлення правової держави має постійно зростати, оскільки верховенство закону є невід'ємною ознакою останньої. Верховенство закону виявляється передусім у суворій відповідності йому всіх інших нормативних актів, оскільки закони (після Конституції) мають найвищу юридичну силу. Вони регулюють найважливіші питання державного та суспільного життя, їх норми складають серцевину, фундамент формування й розвитку правових норм.

Одним із головних напрямків удосконалення боротьби зі злочинами, що вчиняються з використанням зброї, підвищення ефективності правового регулювання обігу зброї в Україні в наш час є прийняття Закону «Про зброю», в якому на законодавчому рівні було б визначено правила обігу зброї на території України.

Тема статті відповідає положенням Указу Президента України від 18.02.2002 р. № 143/2002 «Про заходи щодо дальшого зміцнення правопорядку, охорони прав і свобод громадян» та Указу Президента України від 10.07.2005 р. № 1119/2005 «Про заходи щодо забезпечення особистої безпеки громадян та протидії злочинності».

Метою статті є окреслення основних правових чинників незаконного обігу зброї в Укра-

